

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

«Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ» КЕАҚ

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«GYLYM JÁNE BILIM - 2024»
XIX Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
XIX Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«GYLYM JÁNE BILIM - 2024»**

**PROCEEDINGS
of the XIX International Scientific Conference
for students and young scholars
«GYLYM JÁNE BILIM - 2024»**

**2024
Астана**

УДК 001

ББК 72

G99

«GYLYM JÁNE BILIM – 2024» студенттер мен жас ғалымдардың XIX Халықаралық ғылыми конференциясы = XIX Международная научная конференция студентов и молодых ученых «GYLYM JÁNE BILIM – 2024» = The XIX International Scientific Conference for students and young scholars «GYLYM JÁNE BILIM – 2024». – Астана: – 7478 б. - қазақша, орысша, ағылшынша.

ISBN 978-601-7697-07-5

Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.

The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities.

В сборник вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.

УДК 001

ББК 72

G99

ISBN 978-601-7697-07-5

**©Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия
ұлттық университеті, 2024**

- 7.Gray, Ronald. The Stone's curious voyage to the West: A brisk overview of Hongloulou's English translation history and English Hongxue (англ.). ProQuest.
- 8.Wang, Dylan K. (2023). "Translating Heteroglossia: Comparing Two English Translations of Honglou Meng". Archiv orientální. 91 (2): 307–326.
- 9.Gittings, John (25 August 2009). "Obituary for the Scholar and translator David Hawkes". The Guardian.
10. 俄羅斯聖彼得堡藏石頭記 («Запись на камне», хранящаяся в России, в Санкт-Петербурге)
- 11.Меньшиков Л. Н. Роман "Сон в красном тереме" - вершина китайской классической литературы.

ӘОЖ 342.356.12

ҚЫТАЙ ЖӘНЕ ӘЛЕМДІК КӨШБАСШЫЛЫҚ ЖОЛЫ

Тасмуханова Арухан Нурлановна

tasmuhanovaaruhan@gmail.com

Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ,

Халықаралық қатынастар факультетінің студенті, Астана, Қазақстан

Ғылыми жетекші - А.М. Азмұханова

Әлемдегі жетекші державалардың біріне айналған Қытай өзінің жаһандық көшбасшылығын нығайтуға белсенді түрде ұмтылуда. «Қытай және жаһандық көшбасшылық: жолдар мен сынақтар» Қытайдың жаһандық көшбасшы ретіндегі позициясын нығайту үшін қолданатын стратегияларға аналитикалық шолу жасайды және осы үдерісте елдің алдында тұрған қиындықтарды қарастырады. Зерттеу Қытайдың экономикалық ықпалын, геосаяси бастамаларын, технологиялық дамудағы рөлін, жұмсақ күшті пайдалануды, дипломатиялық және адам құқықтарын қорғау мәселелерін қамтиды. Мақалада Қытайдың жаһандық қауымдастық алдындағы жауапкершілікті көтеруге дайындығы мен қабілеті туралы маңызды сұрақтар көтеріледі. Мақалада келтірілген нәтижелер мен болжамдар Қытайтанушыларды да, жаһандық саясат саласындағы сарапшыларды да қызықтырады, Қытайдың болашақтағы жаһандық көшбасшылығының әлеуеті мен болашағына және оның жаһандық динамикаға ықпалына назар аударады.

Ең алдымен, ХХІ ғасырдың басынан бастап Қытай өзінің дамуының жаңа дәуіріне қадам басып, әлемдік саяси және экономикалық аренаның негізгі қатысушыларының біріне айналмас бұрын, Қытай елінің Жаңа ғасырдағы Жаңа Қытай тарихына (1911ж - қазіргі) қысқаша шолу жасап өтіледі.

ХХ ғасырдың басында Қытайда революциялық күштер белсендірек болды. Императорлық шенеуніктердің қысымы мен салықты үнемі көбейту Қытайдың әртүрлі аймақтарында толқуларға әкелді. 1900 жылы Бейжіңде ихэтуандық (боксерлік) көтеріліс орнады. Көтерілісшілер шетелдіктер тұратын аудандарға шабуыл жасады. Көтерілісті басуға тек еуропалық экспедициялық күштердің біріккен күштері ғана қол жеткізді. 1911 жылы Синхай революциясы басталды, ол империялық биліктің құлауына әкелді. Генерал Юань Шикай маньчжурларды тақтан бас тартуға мәжбүр етті.

1912 жылы Гомиьндан партиясының негізін қалаушы Сун Ятсеннің басшылығымен конституциялық республика құрылды. Алайда Сунь Ятсен мен Юань Шикай арасындағы билік үшін күрес кезінде Қытай Шаньдун провинциясын басып алған Жапонияның басып алуының алдында қалды. Қытай тарихындағы бетбұрыс кезеңдердің бірі 1921 жылы Шанхайда Қытай

коммунистік партиясы құрылды, оның жетекшісі Мао Цзедун болды, бес жылдан кейін 1926 жылы Сунь Ятсен қайтыс болды, Гоминьдан партиясының жетекшісі Чан Кайши болды. Кейіннен Қытайда 30 жылға жуық уақыт бойы Мао бастаған коммунистік партия мен Чан Кайши бастаған ұлтшыл партия арасында күрес жүріп, Мао Цзедунның жеңісімен аяқталды. Екінші дүниежүзілік соғыс кезінде шығыс Қытайды жапондықтар қайтадан жаулап алды, олар тапсырылғаннан кейін елді тастап кетті. 1949 жылы Қытай Коммунистік партиясының жетекшісі Мао Цзедун Қытай Халық Республикасының құрылғанын жариялады, ол күні бүгінге дейін жалғасуда.

Қазіргі Қытай – ХХІ ғасырға технологиялық прогресспен батыл қадам басқан әлемнің дамыған елдерінің бірі, бірақ қытайлықтар әлі күнге дейін өздерінің көне тарихын қастерлеп, ата-бабалары қалдырған әдет-ғұрыптар мен дәстүрлерді сақтайды.

Қытайды жаһандық көшбасшы ретінде қарастыруды бастамас бұрын, бірнеше негізгі компоненттерден тұратын көшбасшылық тұжырымдамасының теориялық мазмұнына назар аударған жөн. Жаһандық көшбасшылық тұжырымдамасы бірнеше маңызды компоненттерді, әсіресе Қытай перспективасы тұрғысынан қарастыруды қамтиды. Осы Тұжырымдаманың негізгі элементтерін талдайық: Стратегиялық күш (жиынтық қоғамдық күш): Қытай стратегиялық күшке немесе мемлекеттің әскери, саяси, экономикалық және гуманитарлық салаларды қоса алғанда, халықаралық қатынастардың әртүрлі салаларына әсер ету қабілетін білдіретін "жиынтық қоғамдық күшке" мән береді.

Институттар мен идеологиялардың тартымдылығы: Саяси және экономикалық институттардың, сондай-ақ идеологиялық құрылымдардың рөлі жаһандық көшбасшы үшін маңызды бола түсуде. Бұл Қытай ұсынатын саяси және экономикалық модельдердің тартымдылығын қамтиды.

Идеяларды Насихаттау: Мемлекеттің әсері оның әлемдік қауымдастық қабылдауы және түсінуі мүмкін идеяларды ұсыну қабілетімен де өлшенеді. Бұл жаһандық қоғамда резонанс тудыратын ұғымдарды тұжырымдау қабілетін қамтиды.

Одақтастардың болуы және ынтымақтастық: Маңызды компонент-одақтастардың болуы және мемлекеттің ынтымақтастық пен серіктестік арқылы өз саясатын ілгерілету қабілеті.

Саясаттың мақсаттары: үстемдік немесе жауапкершілік: Көшбасшылық тұжырымдамасы сонымен қатар мемлекеттің қандай мақсаттарды көздейтінін ескеруді талап етеді: үстемдік немесе жауапкершілік. Бұл гегемонияға ұмтылу мен жауапты көшбасшылық арасындағы дилемманы көрсетеді.

2017 жылдың қаңтарында Давосағы Дүниежүзілік экономикалық форумда ҚХР Төрағасы Си Цзиньпиннің мәлімдемесі Қытайдың көшбасшылық амбициясын түсінудің жаңа тарауын ашты. Бұл тұрғыда бірнеше негізгі ойларды бөліп көрсету керек:

Көшбасшылыққа дайындық туралы хабарландыру: Си Цзиньпиннің Қытайдың "жаһандану көшбасшысы және протекционизммен күресу рөлін ойнауға" дайындығы туралы мәлімдемесі елдің әлемдік істерде белсенді рөлге ұмтылуының ресми көрінісі болып табылады. Бұл Қытайдың жаһандық тұрақтылық пен әділеттілікті қамтамасыз ету үшін жауапкершілікті қабылдауға дайын екендігін білдіреді.

Бұқаралық ақпарат құралдарында кеңінен талқылау: Бұл тақырыптың Қытайлық БАҚ-та кеңінен талқылануы Қытайдың көшбасшылық амбициясы жоғары деңгейде тұжырымдалып қана қоймай, сонымен қатар ұлттық деңгейде белсенді түрде түсіндіріліп, талқыланатындығын көрсетеді. Бұл қоғамның елдің жаңа жаһандық рөліне реакциясын жақсы түсінуге мүмкіндік береді.

ЖІӨ парламенттік сессиясы: 2017 жылғы наурыздағы Бүкілқытай Халық Жиналысының (ЖІӨ) парламенттік сессиясында Қытай көшбасшылығы тақырыбын атап өту бұл мәселенің ұлттық стратегия мен даму жоспарлары контекстінде маңыздылығын көрсетеді. Бұның бәрі Қытайдың көшбасшылық амбициясы арта бастағанын көрсетеді.

Қытай елінің әлемдік көшбасшылыққа деген ұмтылысы бұл әртүрлі деңгейге әсер етуіші негізгі аспектілерін қамтиды. Бұлар: 1) Қытайдың экономикалық әсері: Қытай экономикасының өсуі және әлемдік сауда ағындарына әсері:

ЖІӨ өсу қарқыны: Қытай ЖІӨ-нің әсерлі өсуімен әлемдегі ең ірі экономикалардың біріне айналды. 1978 жылдан бастап, экономикалық реформалар енгізілген кезде, ел өнеркәсіптің дамуы арқылы "зауыт әлеміне" айнала отырып, әсерлі өсу қарқынын бастан өткерді.

Әлемдік сауда ағындары: Қытай бүгінде әлемдік сауда қатынастарының негізгі ойыншысы болып табылады. Экспортты дамыту және жаһандық жеткізу тізбегін қалыптастыру елді әлемдік нарықтың негізгі қатысушысы етті. Қытай тауарлары бүкіл әлемдегі тұтыну нарығының ажырамас бөлігіне қалай айналғанын талқылаңыз.

Әр түрлі елдер мен секторларға қытайлық инвестициялардың рөлі:

Жаһандық инвестициялар: Қытай компанияларды сатып алуды, инфрақұрылым жобаларына қатысуды және шетелде өзінің бизнес-бастамаларын дамытуды жүзеге асыра отырып, шет елдерге белсенді инвестиция салуда.

2)Қытайдың геосаяси бастамалары-бұл елдің әлемдік істердегі ықпалын нығайтуға бағытталған стратегиялар мен жобалар. Ең маңызды және кеңінен талқыланған екі бастама – "Бір белдеу, бір жол" (One Belt, One Road, OBOR) және "жаңа Жібек жолы" – Қытайдың экономика, сауда және инфрақұрылым саласындағы жаһандық амбициясын көрсетеді.

"Бір белдеу, бір жол" (OBOR): "Бір белдеу, бір жол" бастамасы 2013 жылы ұсынылды және Қытайды Еуропамен, Азиямен және Африкамен байланыстыратын көлік және сауда дәліздерін құруға бағытталған. "Бір белдеу, бір жол" аясында Қытай әртүрлі елдердегі теміржолдар, теңіз порттары, энергетикалық нысандар және басқа инфрақұрылымдар салуға инвестиция салуда. Бастама Қытайдың экономикалық ықпалын нығайтуға, оның басқа елдермен байланысын жақсартуға және геосаяси тұрақтылыққа ықпал етуге бағытталған.

"Жаңа Жібек жолы" (NSP):

Сауда және Экономика: "Жаңа Жібек жолы" Қытайдан Еуропаға орталық және Батыс Азия арқылы сауда және инвестиция жолдарын құруға бағытталған. Бұған теңіз және құрлық бағыттары кіреді.

Білім мен мәдениеттегі ынтымақтастық: бастама сонымен қатар студенттермен алмасу, білім беру орталықтарын құру және мәдени бағдарламаларды қолдау сияқты мәдени және білім беру ынтымақтастығы саласын қамтиды.

"Жібек жолы" елдерін қолдау: Қытай "Жаңа Жібек жолына" қатысатын елдерге олардың экономикалық және әлеуметтік дамуына ықпал ету үшін қаржылық және техникалық қолдау көрсетеді.

3) Жасанды интеллект саласындағы әлемдік көшбасшылық үшін күрес: Әлемдік инновациялық тенденцияларға сүйене отырып, Қытай дамуға бәс тігуде жасанды интеллект, 2030 жылға қарай осы жобаға инвестиция салуды жоспарлап отыр қаражат - 1,6 трлн \$. ҚХР Үкіметі жасанды интеллект саласындағы технологиялардың дамуынан көп нәрсе күтеді. Ең алдымен, COVID-19 пандемиясынан кейін экономиканың барлық секторларын қалпына келтіру. Алайда, авторлардың пікірінше, Қытайдың бұл технологияларға деген қызығушылығы шешуші рөл атқарады "қос мақсатты" мәртебесі. АҚШ-пен қақтығыстың шиеленісуі аясында (әзірге тек экономикалық) жасанды интеллект саласындағы технологиялардың әскери-азаматтық интеграциясы ұлттық қауіпсіздікті күшейтуді және сөзсіз қамтамасыз етеді бірегей артықшылықтар есебінен алдағы онжылдықтардағы әскери артықшылық әскери-технологиялық салада. Қытай үкіметінің жасанды интеллектті дамыту Стратегиясын дәйекті түрде жүзеге асыруы оның әлемдік жарысқа тез енуін анықтады көшбасшылық.

Бүгінде Қытайдың жасанды интеллект секторы АҚШ-қа жақындады, бұл алаңдағы негізгі ойыншы, ал кейбір позициялар бойынша ол басып озды оның. Бұл шайқаста Қытайдың шешуші трубалары бұрын-соңды болмаған ауқымды мемлекеттік қаржыландыру және қытайлық

пайдаланушылар жасаған деректердің үлкен көлемі болып табылады. Проблемалар, оның көшбасшылығына кедергі келтіретіндер өзгеріссіз қалады. Біріншісі-мамандар пулының ғылыми және практикалық құзыреттерінің саны мен деңгейі. Екіншісі-артта қалу Микроэлектрониканың серпінді технологиялары (темір инновациясында деп аталады) және ең алдымен, ұлттық чиптердің болмауы. Қытайда бұл туралы түсінік бар жоқ көшбасшылықтың осы инновациялық детерминанттарындағы қиындықтарды жеңу мүмкін емес. Жасанды интеллектті дамытудың мемлекеттік стратегиясының өзгеруі болды. Қытайдың интеллектісі.

4) Қытайдың жұмсақ күші мен мәдени үлесі елдің әлемдегі ықпалын нығайту стратегиясында шешуші рөл атқарады. Бұл аспектілер ұлттық мүдделерді ілгерілету және халықаралық жанашырлықты тарту үшін тілді, мәдениетті, білім беруді және басқа да мәдени бастамаларды қолдануды қамтиды. Қытайдың жұмсақ күші мен мәдени үлесінің кейбір аспектілері: Мәдени алмасу және білім беру: Қытай студенттермен алмасу бағдарламаларын, мәдени фестивальдарды және қытай мәдениетін түсінуге және құрметтеуге ықпал ететін басқа да іс-шараларды белсенді қолдайды. Қытай университеттері халықаралық студенттер үшін барған сайын тартымды болып келеді, бұл мәдени алмасуға ықпал етеді. Тіл және Медиа: курстар мен оқу бағдарламалары арқылы бүкіл әлем бойынша қытай тілін үйренуге қолдау көрсету. Мәдени бағдарламалар мен жаңалықтарды әлемдік деңгейде тарату үшін CCTV және Xinhua сияқты қытайлық медиа компанияларға қомақты инвестициялар. Өнер және Мәдени іс-шаралар: Қытайдың жасанды және мәдени сахнасын ілгерілету үшін жасанды көрмелерді, фестивальдар мен концерттерді қаржыландыру және өткізу. Қытайдан тыс жерлерде әртүрлі елдерде Қытай мәдени орталықтарын салу сияқты мәдени жобаларды қолдау.

5) Қытай БҰҰ Қауіпсіздік Кеңесінің тұрақты мүшесі: БҰҰ Қауіпсіздік Кеңесінің тұрақты мүшесі мәртебесі елдің әлемдік ықпалын ерекше мойындау болып табылады. БҰҰ Қауіпсіздік Кеңесінің тұрақты мүшесі ретінде Қытай халықаралық қақтығыстарды шешу және әлемдік тәртіпті қамтамасыз ету сияқты маңызды әлемдік мәселелер бойынша шешім қабылдауға қатысудың бірегей мүмкіндігіне ие. Тұрақты мүше мәртебесі Қытайға саяси левередж береді және әлемдік қауіпсіздік архитектурасының қалыптасуына ықпал етуге мүмкіндік береді. БҰҰ Қауіпсіздік Кеңесінің тұрақты мүшесі мәртебесі Қытайдың әлемдік көшбасшылыққа деген ұмтылысын көрсетеді. Бұл елге әлемдік күн тәртібін қалыптастыруға және халықаралық шешімдер қабылдау процестеріне ықпал етеді. Тұрақты мүше ретінде Қытай әлемдік тәртіп пен бейбітшілікті сақтау үшін жауапкершілікті өз мойнына алады. Бұған бітімгершілік операцияларға қатысу, терроризмге қарсы ынтымақтастық және жаһандық тұрақтылыққа ықпал ететін шешімдер қабылдау кіреді. Тұрақты мүше ретінде Қытай әлемдік тәртіп пен бейбітшілікті сақтау үшін жауапкершілікті өз мойнына алады. Бұған бітімгершілік операцияларға қатысу, терроризмге қарсы ынтымақтастық және жаһандық тұрақтылыққа ықпал ететін шешімдер қабылдау кіреді. БҰҰ Қауіпсіздік Кеңесінің тұрақты мүшесі мәртебесі Қытайға әлемдік саясат пен халықаралық қауіпсіздікті басқарудағы рөлін қалыптастыра отырып, артықшылықтар мен жауапкершіліктер береді.

20 жылдан аз уақыт өткен соң, ҚХР АҚШ-ты артта қалдырып, әлемнің алғашқы экономикасы болады. Экономиканың өсу қарқынының баяулауына қарамастан, Қытай өз азаматтарының көпшілігінің табысы оларды орта тапқа жатқызу үшін жеткілікті деп саналуы үшін экономикалық өсудің жеткілікті деңгейін қамтамасыз ете алады. 20 жылдан кейін Қытай АҚШ-ты осы позициядан потыстырып, әлемнің алғашқы экономикасы болу ықтималдығы жоғары. Мұны көптеген сарапшылар мойындайды, бірақ Қытайдың бірінші орынға шығуы мүмкін күн – маңызды пікірталас тақырыбы. 2012 жылдың желтоқсанында американдық үкіметтік ұйым Ұлттық барлау кеңесі "Global Trends 2030: Alternative Worlds" баяндамасын жариялады, онда авторлар шамамен 2022-2030 жылдар аралығында Қытай мен АҚШ әлемдегі ең ірі экономикалар тізімінде орын ауыстырады деп болжайды. Сондай-ақ, баяндамаға сәйкес, қытай бірінші орынды ұзақ уақыт сақтайды, бірақ дәл 2030 жылдардың басында оның Үндістаннан

алшақтығы қысқара бастайды, өйткені Үнді экономикасының өсу қарқыны қытайлықтардан едәуір жоғары болады.

Қорытынды: Қарқынды әлемдік саяси және экономикалық ландшафтты ескере отырып, Қытай жаһандық көшбасшы ретіндегі позициясын нығайтуға белсенді түрде ұмтылуда. Экономикалық ықпал, технологиялық прогресс және әлемдік бастамаларға белсенді қатысу елді әлемдік аренада басты ойыншы етеді. Алайда, жетістіктерге қарамастан, Қытай бірқатар қиындықтарға тап болады. Геосаяси шиеленістер, сауда даулары және адам құқықтары мәселелері Қытайдың жаһандық көшбасшылыққа жауап беруге дайындығы мен қабілеті туралы сұрақтар туғызады. Қоршаған ортаның тұрақтылығы, гуманитарлық мәселелер және ішкі мәселелерді басқару мәселелері де назар аударуды қажет етеді. Қытайдың жаһандық көшбасшылығының болашағы әртүрлі факторлардың әсерінен қалыптасатын күрделі мозаикалық бейнені білдіреді. Ел сын-кәтерлерге қалай бейімделе алады, әлемдік қоғамдастықтың мүдделерін ескереді және инновациялар мен тұрақты дамуға ұмтылуды жалғастыра алады, оның болашақ әлемдік тәртіпті қалыптастырудағы рөлін анықтайды. Бұл динамикалық процесте Қытай кең назар мен зерттеудің объектісі болып қала береді және бұл ұлы елдің жаһандық көшбасшылыққа ұмтылуында тарихтың қандай тарауларын жазатынын уақыт көрсетеді.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. National Chinese Economy // <https://www.stats.gov.cn/english/> (Есепке алынған күн: 01.03.2024)
2. Один пояс, один путь // https://scholar.google.com/citations?view_op=list_hcore&venue=p8MHw6dS1UQJ.2019&hl=ru (Есепке алынған күн: 11.03.2024)
3. История Китая // <https://www.advantour.com/rus/china/history/modern-history.htm> (Есепке алынған күн: 11.03.2024)
4. Китай через 20 лет // https://forbes.kz/process/expertise/kitay_cherez_20_let/ (Есепке алынған күн: 21.03.2024)
5. Искусственный интеллект в Китае // <https://scholar.google.com/> (Есепке алынған күн: 21.03.2024)

УДК 94 (510). 07: 327.8

ОСОБЕННОСТИ ДИПЛОМАТИИ ДИНАСТИИ ЦИН

Тубышева Айзат Амангельдиновна

aizat.tubysheva@mail.ru

магистрант факультета международных отношений

ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан

Научный руководитель - Г.У. Биримкулова

В древности, Китай представлял одну из древнейших цивилизаций мира, с богатой историей, культурой и традициями. В течение многих тысячелетий Китай был разделен на различные династии, каждая из которых оставила свой след в истории страны. Одной из древнекитайских цивилизаций, которая внесла значительный вклад в укрепление дипломатии Китая является династия Цин. Статья посвящена дипломатическим связям древнего Китая в период династии Цин, которая находилась у престола на протяжении почти 300 лет. Возрастание роли дипломатии как важного элемента в реализации международного взаимодействия в современных условиях обусловило большой интерес к исследованию дипломатических связей династии Цин.